

АСПЕКТИ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗБАЛАНСОВАНOSTI РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В.В. Зубченко

аспірант

Інститут агроекології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: zubchenko123@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7841-6725>

У статті досліджено аспекти удосконалення еколого-економічного механізму збалансованості розвитку садівництва в контексті екологічної безпеки. Обґрунтовано, що функціонування еколого-економічного механізму управління процесами природокористування спричинене потребою у створенні умов для становлення та розвитку екологоорієнтованого способу ведення господарської діяльності суб'єктів національної економіки. Визначено, що вплив державних органів влади (суб'єкти механізму) на певні інтереси економічних суб'єктів національної економіки (об'єкти механізму) здійснюється шляхом застосування певної сукупності методів та інструментів управління. Встановлено, що стратегічними пріоритетами розвитку садівництва України є: підвищення якісних параметрів виробництва; доведення кількісних показників до рівня забезпечення внутрішніх потреб і зростання частки експорту плодів та ягід; розширення ринків збуту плодоягідної продукції; раціональне використання інвестиційних і матеріально-технічних ресурсів; впровадження інноваційно-інтенсивних технологій вирощування багаторічних насаджень; дотримання екологічних вимог у процесі виробництва; поглиблення територіальної спеціалізації; застосування моделі регіональної організації взаємозв'язків кластерного типу; структурна перебудова організаційно-економічного механізму відтворення в галузі на інноваційній основі.

Ключові слова: еколого-економічна ефективність, природно-ресурсний потенціал, організаційно-економічний механізм, природокористування, садівництво.

ВСТУП

Визначення пріоритетів розвитку садівництва потребує обґрунтування стратегічних орієнтирів з формування потенціалу для збільшення виробництва конкурентоспроможної садівницької продукції. При цьому виникає потреба в розробленні та застосуванні нових підходів до оцінки окремих складових досягнення поставлених завдань, що стосуються сфери управління, економіки, фінансів та екологічної безпеки виробництва. З метою забезпечення реалізації екологічної складової в садівництві необхідно дотримуватись якісних параметрів у процесі виробництва плодоягідної продукції, раціонально використовувати наявний природно-ресурсний потенціал регіонів вирощування садів та ягідників, впроваджувати ресурсозберігаючі технології виробництва та інтегровані системи біодогляду за рослинами тощо.

У теорії формування та функціонування господарського, фінансового, економічного механізмів управління галуззю садівництва на цей час є значні наукові здобутки, але теоретико-методичні основи формування еколого-

економічного механізму розвитку галузі розроблені недостатньо.

Поглиблення еколого-економічних протиріч у національній економіці за останні десятиріччя посилили науковий і практичний інтерес щодо процедур формування та реалізації стратегії екологоорієнтованого розвитку в Україні. Важливим питанням стосовно процедур формування та реалізації стратегії є створення зваженого еколого-економічного механізму формування та реалізації стратегії екологоорієнтованого розвитку національної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Еколого-економічні та фінансові аспекти формування механізму та реалізації стратегії екологоорієнтованого розвитку національної економіки висвітлені у працях Веклич О.О., Данилишина Б.М., Голяна В.А., Жулавського А.Ю., Мельника Л.Г., Осіпова Ю.М., Хлобистова Є.В. та ін.

Є різноманітні підходи до визначення сутності різних типів механізмів управлін-

ня еколого-економічним розвитком на мікро-, мезо- і макрорівнях. Так, згідно з науковими поглядами Веклич О.О., економічний механізм природокористування і природоохоронної діяльності (екологічного регулювання) розглядається як сукупність економічних інструментів, які спонукають природокористувачів до ресурсозберігання і збереження якісного стану навколишнього природного середовища [6].

Вахович І.М. вважає, що організаційно-економічний механізм формування стратегії розвитку — це сукупність організаційно-управлінських та економічних методів й інструментів впливу на розвиток соціо-еколого-економічної системи певної території з метою забезпечення досягнення її стратегічних цілей та завдань [1].

Згідно з дослідженням [8], щоб зрозуміти, як функціонує господарський механізм загалом, слід розглядати окремо його складові. Кожна зі складових окремо є відповідним механізмом: економічним, організаційно-адміністративним, правовим, соціальним. У цілому господарський механізм раціонального природокористування можна визначити як сукупність елементів економічної, екологічної і соціальної систем, за допомогою яких у суспільстві досягаються цілі стійкого розвитку.

Слід зазначити, що нині увага багатьох науковців зосереджена на проблемі виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції. Проблеми підвищення екологічної безпеки розглядаються в працях В. Борисової, В. Гапотій, М. Гладія, Б. Данилишина, А. Іванченко, О. Карасьова, П. Коренюка, О. Ульяновченка, О. Фурдичка та ін. Економічному зростанню галузі садівництва присвячені роботи М. Артеменка, Л. Барабаш, О. Гуторової, О. Єрмакова, В. Рульєва, В. Уланчука, І. Червена, О. Шестопала, В. Юрчишина та ін. Проте висока ефективність виробництва продукції садівництва в перспективі може бути забезпечена лише за умови комплексного й системного удосконалення організаційно-виробничих чинників функціонування сільськогосподарських підприємств на основі врахування природно-економічних факторів із дотриманням екологічної безпеки виробництва та їх розбудови на базі чіткої та виваженої політики.

Адже в процесі розвитку екологобезпечного виробництва необхідно вирішити низку проблем, основними з яких є: створення внутрішнього ринку екологічно чистої продукції; підвищення ефективності системи екологічного менеджменту; розвиток агроекологічної інфраструктури; розвиток екологобезпечних агротехнологій, а також збільшення обсягів виробництва органічної продукції та ін.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Інформаційну основу дослідження становлять вітчизняні та зарубіжні матеріали у сфері удосконалення еколого-економічного механізму збалансованості розвитку садівництва в контексті екологічної безпеки. Щодо виконання поставленого завдання використовували такі методи дослідження: монографічний (опрацювання наукових публікацій, нормативних документів, програм і проєктів щодо збалансованості розвитку садівництва), абстрактно-логічний (теоретичне узагальнення та формування висновків і рекомендацій).

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Спираючись на основні положення теорії формування будь-якого типу механізму управління розвитком на мікро-, мезо- і макрорівнях [1; 2], еколого-економічний механізм формування та реалізації стратегії екологоорієнтованого розвитку національної економіки має передбачати розроблення таких його елементів: цілі, завдання і відповідні їм функції; методи та інструменти реалізації механізму; вибір об'єктів, на які спрямована дія механізму; вибір суб'єктів, що здійснюють еколого-економічний вплив на об'єкти механізму; фінансового, еколого-економічного, організаційного та правового механізмів.

Процеси управління формуванням та реалізацією стратегії еколого-орієнтованого розвитку національної економіки передбачають формування ефективної системи фінансування, що в рамках механізму реалізується через фінансовий механізм, який забезпечує мобілізацію фінансових ресурсів та їх ефективний розподіл між суб'єктами та об'єктами механізму. Організація окремих структурних елементів механізму у просторі та часі, здійснення заходів контролю та моніторингу, процесів формування та реалізації стратегії екологоорієнтованого розвитку національної економіки, прогнозування, програмування та планування діяльності суб'єктів та об'єктів механізму, створення інформаційних, правових баз даних тощо має здійснюватися в рамках організаційного механізму.

Функціонування еколого-економічного механізму управління процесами природокористування спричинене потребою у створенні умов для становлення та розвитку еколого орієнтованого способу ведення господарської діяльності суб'єктів національної економіки. Дотримання нормативно-правових актів держави є необхідною умовою функціонування будь-якого механізму, яке відбувається в рамках правового

механізму. Перелічені механізми є необхідними структурними елементами еколого-економічного механізму формування та реалізації стратегії еколого-орієнтованого розвитку національної економіки, без яких неможливо здійснити зважені та ефективні процедури формування та реалізації стратегії [12].

Вплив державних органів влади (суб'єкти механізму) на певні інтереси економічних суб'єктів національної економіки (об'єкти механізму) здійснюється шляхом застосування певної сукупності методів та інструментів управління. Основою для вибору тих чи інших інструментів впливу на суб'єкти національної економіки має стати рішення щодо вибору реалізації певного типу стратегії розвитку (цільовий блок механізму, у рамках якого здійснюється прийняття стратегічного рішення). Вибір типу стратегії розвитку має спиратися на інформацію щодо ресурсного забезпечення, формування якого відбувається в рамках фінансового та еколого-економічного механізмів і факторів розвитку національної економіки, що визначаються в рамках організаційного та правового механізмів.

Вплив, що був здійснений за допомогою обраної сукупності методів управління, викликає певні зміни в поведінці об'єктів управління. Збір та аналіз такої інформації (організаційна підсистема механізму) повинні стати основою для коригування вибору методів управління соціо-еколого-економічною системою з боку державних органів влади.

Отже, еколого-економічний механізм формування та реалізації стратегії еколого-орієнтованого розвитку національної економіки спрямований на формування еколого-орієнтованої структури національної економіки при створенні безпечних умов реалізації еколого-економічних інтересів суб'єктів національного господарства шляхом коригування чи зміни поведінки економічних суб'єктів національної економіки. Взаємодія державних органів влади та економічних суб'єктів у рамках цього механізму передусім має бути спрямована на перерозподіл ресурсів та обмеження окремих параметрів господарської діяльності економічних суб'єктів національної економіки з метою дотримання еколого-економічних законів та правил.

Екологічна безпека як пріоритет розвитку галузі садівництва в Україні. Розвиток екологічного виробництва плодогідної продукції на території нашої країни обумовлений насамперед необхідністю оздоровлення населення, особливо дітей. Адже споживання екологічно чистої продукції садівництва сприяє нормальному росту та розвитку дітей, профілактиці захворювань, створює умови для адекватної адаптації організму до умов навколишнього середовища.

Продовольча безпека та забезпечення населення безпечними і якісними продуктами аграрного виробництва, а також вихід на світовий ринок може бути реалізовано лише за умови впровадження міжнародних стандартів і нормативів та сертифікації виробництва, застосування міжнародного досвіду і практики ведення сільського господарства, сучасних екологічно безпечних технологій, у т.ч. органічних, екологобезпечного використання ресурсів агросфери й дотримання жорсткого контролю на всьому технологічному ланцюзі виробництва продукції [14]. Усе це в комплексі забезпечить стабільне виробництво високоякісних і безпечних харчових продуктів і знизить рівні ризиків виникнення небезпек для життя та здоров'я населення. При визначенні якості продукції необхідно керуватися положеннями міжнародної організації зі стандартизації (ISO-9000 — стандарт управління якістю та ISO-14000 — стандарт управління якістю довкілля та екологічної безпеки). При цьому не можна не відзначити труднощі, які виникають при впровадженні технологій екологічно чистого виробництва в Україні: брак кваліфікованих фахівців, відповідної системи сертифікації, сучасної законодавчої бази, яка повинна враховувати світові та європейські тенденції. Багаторічний досвід, який напрацьовано країнами Європейського Союзу, такими як Німеччина, Нідерланди, Австрія, може бути використано державами, що впроваджують технології екологічно чистого виробництва в рамках діяльності Міжнародної федерації органічного сільського господарства (IFOAM). Так, стратегічним напрямом розвитку цілого ряду країн є перехід на біологічні технології виробництва продуктів харчування. Інтеграція України у світовий економічний простір обумовлює необхідність у переведенні вітчизняного аграрного виробництва на якісно новий — інноваційний — розвиток та вимагає сформуванню сучасну ринкову технологічну й технічну політику. Останніми роками в технологіях виробництва сільськогосподарської продукції відбуваються кардинальні зміни [11]. Русійною силою економічного зростання є розвиток інноваційних високопродуктивних технологій, які здатні забезпечити світові стандарти якості продукції та прибутковість галузі садівництва. Нині вкрай важливо здійснити перехід від екстенсивної до прогресивної інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання. Тільки на основі інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку промислового садівництва можна досягти докорінної техніко-технологічної та організаційно-економічної модернізації галузі, радикально підвищити її ефективність [17]. При цьому, на нашу думку, концептуально важли-

вим має бути фактор екологічної безпеки продукції садівництва. Для підвищення ефективності відтворювальних процесів у садівництві необхідно врахувати кількісні і якісні ознаки цих чинників і відібрати з них ті, які на кожному конкретному етапі розвитку галузі мають вирішальне значення. Забезпечення екологічно чистого виробництва продукції садівництва є одним із пріоритетів здійснення таких процесів. Поряд з оцінкою екологічних впливів у рамках проектно-інвестиційного аналізу, тобто аналізу запланованих, передбачуваних господарських рішень, дослідженню має підлягати проблема врахування екологічних факторів у рамках діючого виробництва на різних рівнях економіки.

Щодо якості продукції садівництва, товаровиробнику для забезпечення конкурентоспроможності власної продукції потрібно системно здійснювати оцінку кон'юнктуру ринку садівницької продукції, контролювати якість продукції та рівень виробничих витрат. До показників якості плодючої продукції належать: вміст небезпечних речовин; показники якості товару, що передбачені чинними стандартами, нормами, рекомендаціями (розмір плодів, ягід, їх смакові якості, форма, ураженість хворобами, забарвлення тощо); здатність продуктів до зберігання, промислової переробки, транспортування.

Основні вимоги щодо конкурентоспроможності садівницької продукції зводяться до наступних позицій: якість товару має бути нижчою за аналоги на тому чи іншому ринку; собівартість продукції має бути нижчою, ніж у конкурентів; виробництво товару має бути рентабельним; продукція повинна бути експортно здатною та відзначатися експортною привабливістю.

Екологобезпечному розвитку має сприяти також реалізація визначених пріоритетів сільськогосподарства, а саме: з метою підтримки екологобезпечних методів здійснення сільськогосподарської діяльності необхідно широко використовувати його субсидування; запровадити податок на використання промисловими господарствами та фермами хімічних добрив, особливо пестицидів.

Покращенню ситуації щодо екологізації виробничих процесів у садівництві сприятиме розробленню дієвого механізму управління екологічною безпекою. Оскільки його можна розглядати як систему організаційно-економічних заходів, що стосуються використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища при здійсненні виробничої діяльності, що означає наявність взаємопов'язаних організаційно-адміністративних та економічних заходів. Так,

планування, розроблення, введення, виконання та контроль цільових програм здійснюються за допомогою механізму управління екологічною безпекою. У них містяться елементи економічного впливу.

Зокрема, контроль за встановленими державною нормами здійснюється адміністративними методами, але при цьому він супроводжується штрафами, тобто відбувається економічний вплив на природокористувачів. У більш вузькому значенні економічний механізм включає лише економічні заходи, без адміністративного впливу.

Наприклад, споживачі готові платити більше за екологічно чисті продукти, що стимулює сільськогосподарських виробників виготовляти такі продукти. Концепція економічного механізму, вибір конкретних заходів залежать від вирішення питання про цілі розвитку економіки конкретного сектору національного господарського комплексу або регіону [10].

Стабільність екологічного законодавства, відсутність у ньому прогалин і комплексність охоплення предмету правового регулювання, наявність чіткої екологічної політики на всіх рівнях роботи державних та недержавних органів, що здійснюють екологічне управління в цілому або його окремих аспектів — ці та інші чинники впливають на можливість нашої держави вирішувати екологічні проблеми та запобігати виникненню нових. На жаль, проводячи екологічний моніторинг та з огляду на сучасний стан розвитку міжнародних відносин, можна із впевненістю констатувати, що більшість їх негативних екологічних факторів ще не знайшли свого вирішення в національному законодавстві або мають декларативний характер [4].

Отже, підвищення екологічної безпеки продукції має бути досягнуто шляхом [9]:

- розробки та затвердження екологічних стандартів і нормативів та запровадження державного нагляду за їх жорстким додержанням;
- запровадження сертифікації продуктів харчування щодо відповідності їх екологічним стандартам, нормативам і вимогам екологічної безпеки;
- здійснення радіологічного та токсикологічного контролю продуктів харчування тваринного й рослинного походження на ринках і базах по заготівлі, переробленню, зберіганню та реалізації продукції;
- вилучення, утилізації або знищення продукції в разі забруднення її радіонуклідами понад встановлені норми, а також заборони виробництва, перероблення та реалізації радіоактивно забрудненої продукції;
- підвищення відповідальності за порушення санітарних, технологічних та екологічних

умов щодо виробництва, транспортування, зберігання та продажу харчової продукції або сировини для її виробництва кожним суб'єктом такої системи та введення жорстких санкцій за спричинення шкоди кінцевому споживачу.

Імпорт в Україну істівних плодів здійснюється переважно приватними підприємцями за зовнішньоекономічними угодами. Незважаючи на те, що багато країн світу мають товарні надлишки тих чи інших груп плодів і ягід, структура імпорту їх в Україну, особливо за окремими видами, має монополістичний характер. Так, 95,1% зерняткових ввозиться з Польщі, 93,2% бананів — з Еквадору, 43,3% і 35,2% кісточкових — відповідно з Греції та Іспанії, 44,4% і 19,6%; всього обсягу цитрусових припадає на Туреччину й Єгипет; свіжі ягоди імпортуються переважно з Туреччини і Греції [5].

З метою підвищення захисту споживчого ринку від проникнення на нього недоброякісних імпортованих товарів і фальсифікованої продукції необхідно активізувати роботу щодо гармонізації нормативних документів із прийнятими в ЄС, вдосконалювати механізми взаємодії щодо дотримання екологічних норм між державами, провести експертизу законодавчої бази зі стандартизації продукції з метою її упорядкування, а також розробити нові підзаконні акти, які мають передбачати [9]:

- розроблення системи сертифікації виробництва продовольчих товарів та імпортованої харчової продукції;
- сертифікацію вітчизняного та імпортованого технологічного обладнання;
- ліцензування виробництва найважливіших видів продовольства, у тому числі плодової та ягідної продукції з метою гарантування їх високої якості.

Головним принципом розвитку галузі має стати екологізація всіх її складових з орієнтацією на впровадження досягнень науково-технічного прогресу. З метою поетапної реалізації концепції інноваційного розвитку необхідна розробка системи ідей та уявлень, що визначає цілі розвитку та напрями екологізації виробництва.

Щодо еколого-економічної ефективності виробництва продукції садівництва, то ефективність виступає одним із головних показників діяльності суб'єкта господарювання та відображає результативність діяльності як співвідношення ефекту і витрат ресурсів на його отримання. Тобто за умови, якщо суб'єкт господарювання здійснює свою діяльність із найменшими виробничими витратами, то прийнято вважати її ефективною (чим меншою є величина витрат і чим більший обсяг виробленої продукції,

тим вища ефективність виробництва). Однак із погіршенням екологічної ситуації виникла необхідність врахування законів природи при визначенні економічної ефективності аграрного виробництва.

Опрацьовуючи наукові теоретичні доробки вчених економістів, зауважимо, що категорію “ефективність аграрного виробництва” вони розглядають як ступінь досягнення цілей, зумовлених системою економічних законів щодо процесу відтворення на основі інтенсифікації [13; 16; 17]. Сільське господарство є складною багатофункціональною соціально-економічною системою, яка формується з функціональних та організаційних підсистем: технологічної, економічної, соціальної і екологічної. Згідно із зазначеним, виділяють відповідні види ефективності [13; 16].

Так, виробничо-технологічну ефективність характеризують показники, що відображають ступінь використання земельних, трудових і матеріальних ресурсів у результаті застосування різних технологій при виробництві продукції садівництва. Виробничо-економічна ефективність визначається за допомогою вартісних показників, розкриває можливість розширеного відтворення продукції садівництва. Біоенергетична ефективність дає можливість зіставити витрати енергії на отримання продукції садівництва з енергією, яка міститься в отриманому врожаї. Соціально-економічна ефективність характеризується рівнем розвитку сільської соціально-територіальної спільноти: демографічними, економічними й соціальними показниками життя сільського населення. Екологічну ефективність відображають показники рівня збереження агроландшафтів, родючості ґрунтів, безпечності виробленої продукції садівництва, стану здоров'я людей, збереження тваринного і рослинного світу [13; 16].

Еколого-економічна ефективність дає можливість зіставити виробничі результати діяльності та витрати, які забезпечують отримання продукції садівництва з вмістом у ній екологічно допустимих доз шкідливих речовин, що не справляють згубного впливу на здоров'я людей і стан довкілля. Крім того, у сучасних умовах катастрофічного погіршення екологічного стану навколишнього природного середовища застосування в практичній діяльності зазначених показників набуває істотної актуальності.

Згідно з оцінками низки вчених, агро-екологічна ефективність виробництва продукції садівництва характеризується виробничими витратами на попередження порушень екологічної рівноваги [13; 16]. Проте зазначені витрати визначають процес створення умов сприятливої екологічної ситуації, а еколого-

економічна ефективність характеризується співвідношенням приросту прибутку, виручки, вартості валової продукції садівництва, економії витрат на виробництво такої продукції, з одного боку, та витрат на підтримку задовільного екологічного стану довкілля — з іншого. Зауважимо, що протягом останніх десятиріч екологічна складова господарської діяльності виступає конститутивною проблемою політичних і громадських протиріч. Зокрема, на думку вчених економістів-аграріїв, існує необхідність удосконалення методів аналізу ефективності з урахуванням впливу екологічної компоненти [13; 17]. При цьому ймовірні різні варіанти забезпечення екологічної безпеки:

- зменшення обсягів забруднень у процесі виробництва продукції садівництва при збереженні відповідних обсягів витрат і випуску продукції;
- скорочення розмірів витрат при фіксованому обсязі випуску продукції садівництва;
- зростання обсягів витрат на усунення несприятливих впливів виробничого процесу на стан довкілля та поліпшення якісних характеристик продукції садівництва, дотримання допустимих доз її забруднення.

Кількісним результатом діяльності аграрних товаровиробників є збільшення обсягів виробництва продукції садівництва шляхом застосування нових сортів і гібридів плодкових культур, порід плодкових і ягідних культур, нового технічного устаткування, підвищення якості та зниження собівартості продукції. Ефективність виробничої діяльності характеризується результатами використання ресурсів. В аграрному виробництві в цілому та при виробництві продукції садівництва зокрема критерієм економічної ефективності прийнято було вважати максимальний обсяг виробництва в розрахунку на 1 га сільгоспугідь за найменших витрат живої та уречевленої праці. Проте в умовах ринкової економіки головними є показники рентабельності використання матеріально-виробничих ресурсів, праці й капіталу.

Грунтуючись на дослідженнях наявних методичних підходів до оцінки ефективності виробництва продукції садівництва в аграрному секторі виявлено істотні відмінності методичних основ обчислення відповідних показників [13]. Так, при обрахунку показників продуктивності праці використовують середньорічну чисельність працівників організації в цілому, середньорічну чисельність працівників основного виробництва, витрати живої праці. Вартість валової продукції для цього розрахунку визначають у порівняних або поточних цінах, що обумовлює неадекватні результати.

Ефективність виробництва продукції садівництва виступає як багатофакторна категорія. При цьому залежно від характеру прояву чинників їх роль істотно змінюється протягом виробничого процесу. Так, ефективність діяльності плодкових спеціалізованих організацій залежить від структури насаджень, технології виробництва і зберігання фруктів, використання інновацій, системи захисних заходів у садах, впливу погодних умов і якості ґрунту, низки інших чинників. Її характеризує система натуральних і вартісних показників: урожайність, якість плодів, собівартість продукції, середня ціна продажу 1 кг плодів, виручка, фінансовий результат від реалізації продукції (як різниця між виручкою і повною собівартістю реалізованої продукції), рентабельність, продуктивність праці. Крім зазначених показників, ефективність господарської діяльності плодівницьких організації характеризують: платоспроможність, фінансова стійкість, оборотність капіталу, конкуренто- і кредитоспроможність.

Одним із напрямів підвищення ефективності виробництва продукції садівництва в сучасних умовах є розвиток інноваційного процесу інтенсифікації виробництва. Однак підвищення рівня інтенсивності виробництва продукції садівництва супроводжується забрудненням навколишнього природного середовища, що викликає необхідність оцінки еколого-економічних втрат, зумовлених забрудненням довкілля, а також з урахуванням додаткових витрат на усунення такого забруднення. Таким чином, еколого-економічна ефективність відображає різницю між вартістю виробленої продукції садівництва і понесеними витратами, включаючи величину еколого-економічного збитку.

Прикладний інтерес представляє методика оцінки біоенергетичної ефективності виробництва продукції садівництва, яка доповнює методіку економічної та еколого-економічної ефективності. Її значимість істотно зростає в умовах значних темпів інфляції, коли важко встановити реальну економічну ефективність.

Енергетична ефективність характеризується співвідношенням енергії, що міститься у виробленій продукції садівництва, та енергії у використаних ресурсах. Її характеризують такі показники, як приріст енергії (різниця між енергією, що міститься у виробленій продукції, й енергією, яку містять використані ресурси) та коефіцієнт енергетичної ефективності (співвідношення приросту енергії та енергії використаних ресурсів).

Узагальнюючи наукові доробки вчених, зауважимо, що в більшості виділяють наступну систему показників оцінки еколого-економічної ефективності аграрного виробництва в цілому

та виробництва продукції садівництва зокрема: динаміка врожайності й собівартості продукції (тобто значення показників “до” і “після” впровадження заходів щодо усунення несприятливих екологічних впливів на навколишнє природне середовище); динаміка валової продукції землеробства, валового доходу, прибутку з 1 га сільськогосподарських угідь, прибутку в розрахунку на одну людину-годину; еколого-економічні втрати; еколого-економічний ефект; рівень ґрунтової родючості; рівень екологічного забруднення продукції; площа земель, введених або введених у сільськогосподарський обіг [3].

Ґрунтуючись на дослідженнях наявних теоретико-методичних підходів до оцінки еколого-економічної ефективності виробництва продукції садівництва, в аграрному секторі виявлено недостатнє врахування екологічної компоненти. На основі аналізу різних груп чинників, що визначають рівень ефективності садівництва та специфічні галузеві особливості такого виробництва, виявлено необхідність доповнення їх екологічними чинниками, які, з одного боку, спричинятимуть формування додаткової статті витрат на отримання екологічно безпечної продукції та зменшення негативних антропогенних впливів на довкілля, а з іншого — забезпечуватимуть аграрним товаровиробникам додаткові прибутки від реалізації продукції садівництва високої якості з дотриманням вимог раціонального природокористування.

ВИСНОВКИ

Стратегічними пріоритетами розвитку садівництва України є: підвищення якісних параметрів виробництва; доведення кількісних показників до рівня забезпечення внутрішніх потреб і зростання частки експорту плодів і ягід; розширення ринків збуту плодоягідної продукції; раціональне використання інвестиційних і матеріально-технічних ресурсів; впровадження інноваційно-інтенсивних технологій вирощування багаторічних насаджень; дотримання екологічних вимог у процесі виробництва; поглиблення територіальної спеціалізації; застосування моделі регіональної організації взаємозв'язків кластерного типу; структурна перебудова організаційно-економічного механізму відтворення в галузі на інноваційній основі. Розвиток екологічного виробництва плодів та ягід також буде сприяти створенню додаткових робочих місць у сільській місцевості, нових можливостей і перспектив для фермерських господарств та інших соціальних переваг, які є надзвичайно актуальними для України.

У теорії формування та функціонування господарського, фінансового, економічного механізмів управління галуззю садівництва на цей час є значні наукові здобутки, але теоретико-методичні основи формування еколого-економічного механізму розвитку галузі розроблені недостатньо. Тому дослідження в цьому напрямі є перспективними та актуальними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вахович І.М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01. Львів, 2001. 19 с.
2. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні. Київ. Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів. 2003. 88 с.
3. Гаврилюк В.Г. Методичні аспекти оцінки еколого-економічної ефективності виробництва продукції садівництва в аграрному секторі. *Агросвіт*. 2015. 24. С. 61–66.
4. Гапотій В.Д. Особлі аспекти адаптації національного законодавства до європейського з питань захисту навколишнього середовища. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. (Серія: Економіка та менеджмент). 2009. Вип. 8 (37). С. 121–125.
5. Гуророва О.О. Маркетингова стратегія розвитку садівництва: теоретико-прикладний аспект: монографія. Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: ХНАУ. 2013. 232 с.
6. Данилишин Б.М., Хвесик М.А., Голян В.А. Економіка природокористування: підручник. За ред. Б.М. Данилишина. Київ: Кондор. 2009. 465 с.
7. Жулавський А.Ю. Основы формирования экономического механизма природопользования в новых условиях хозяйствования. *Вісник Сумського державного університету*. 1995. № 4 (95). С. 17–20.
8. Кобушко І.Н. Финансово-экономический механизм экологизации промышленного производства: диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук: 08.00.06. Сумы, 2007. 249 с.
9. Мельник В.І. Якість та екологічна безпека як пріоритети розвитку вітчизняного садівництва. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія “Економічні науки”*. 2015. № 5. С.36–43.
10. Орлов А.И. Проблемы управления экологической безопасностью. URL: http://ekolog.org/books/1/6_1_1.htm (дата звернення: 01.09.2022).
11. Тупчий О.С. Стратегія інноваційного розвитку промислового садівництва. Економічні проблеми модернізації та інноваційного розвитку промисловості: ювілейна Всеукраїнська науково-практична конференція: тези доповідей. Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля. 2012. С. 272–274.
12. Тур О.М. Формування еколого-економічного механізму стратегії еколого-орієнтованого розвитку національної економіки. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 4. С. 39–43.

13. Ульяновченко О.В., Євчук Л.А., Гуторова І.В. Конкуренентоспроможність сільськогосподарських підприємств та стратегічні аспекти її формування: монографія. Харків: "Апостроф". 2011. 340 с.
14. Фурдичко О.І., Дем'янюк О.С. Якість і безпечність сільськогосподарської продукції в контексті продовольчої безпеки України. *Агроекологічний журнал*. 2014. № 1. С. 7–12.
15. Хлобистов С.В. Фінансові механізми екологічної політики. *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)*. 2004. Вип. 3–4. С. 744–752.
16. Шерстюк С.В. Показники інтенсивності та економічної ефективності садівництва: теоретико-методичний аспект. *Вісник Харк. нац. аграр. ун-ту ім. В.В. Докучає ва; сер. "Економічні науки"*. 2011. № 5. С. 419–426.
17. Шестопаль О.М., Кондратенко П.В., Барабаш Л.О. Теоретико-методологічні основи (нова парадигма) та складові Національної програми поступу промислового садівництва України: макрогалузевий аспект. Київ: ННЦ ІАЕ. 2008. 140 с.

ASPECTS OF THE ECOLOGICAL AND ECONOMIC MECHANISM OF BALANCED DEVELOPMENT OF HORTICULTURE IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL SAFETY

Zubchenko V.

Postgraduate Student

Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)

e-mail: zubchenko123@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7841-6725>

The article examines the aspects of improving the ecological and economic mechanism of balancing the development of horticulture in the context of environmental safety. It is substantiated that the functioning of the ecological-economic mechanism of management of nature-use processes is caused by the need to create conditions for the establishment and development of an ecologically oriented way of conducting economic activity of subjects of the national economy. It was determined that the influence of state authorities (subjects of the mechanism) on certain interests of economic subjects of the national economy (objects of the mechanism) is carried out by applying a certain set of management methods and tools. It has been proven that the strategic priorities of the development of horticulture in Ukraine are: increasing the quality parameters of production; bringing quantitative indicators to the level of ensuring domestic needs and increasing the share of fruit and berry exports; expansion of fruit and berry products sales markets; rational use of investment and material and technical resources; implementation of innovative and intensive technologies for growing perennial plantations; compliance with environmental requirements in the production process; deepening of territorial specialization; application of the model of regional organization of cluster-type relationships; structural restructuring of the organizational and economic mechanism of reproduction in the industry on an innovative basis.

Keywords: ecological and economic efficiency, natural resource potential, organizational and economic mechanism, nature management, gardening.

REFERENCES

1. Vaxovych, I.M. (2001). *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mexanizm formuvannia ta realizatsii stratehii rozvytku rehionu [The organizational and economic mechanism of formation and implementation of the strategy of the development of the region]*. Extended abstract of candidate's thesis. Lviv [in Ukrainian].
2. Veklych, O.O. (2003). *Ekonomichnyi mexhanizm ekolohichnoho rehuliuвання v Ukraini [The economic mechanism of environmental regulation in Ukraine]*. Kyiv: Ukrainskyi instytut doslidzhen navkolyshnoho seredovyscha i resursiv [in Ukrainian].
3. Havryliuk, V.H. (2015). *Metodychni aspekty otsinky ekoloho-ekonomichnoi efektyvnosti vyrobnytstva produktsii sadivnytstva v ahrarnomu sektori [Methodical aspects of evaluating the ecological and economic efficiency of production of horticultural products in the agricultural sector]*. *Ahrosvit*, 24, 61–66 [in Ukrainian].
4. Hapotii, V.D. (2009). *Okremi aspekty adaptatsii natsionalnoho zakonodavstva do yevropeiskoho z pytan zakhystu navkolyshnoho seredovyscha [Certain aspects of adaptation of national legislation to European legislation on environmental protection]*. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu — Bulletin of the Sumy National Agrarian University*, 8 (37), 121–125 [in Ukrainian].
5. Hutorova, O.O. (2013). *Marketynhova stratehiia rozvytku sadivnytstva: teoretyko-prykladnyiaspekt: monohrafiia [Marketing strategy of horticulture development: theoretical and applied aspect: monograph]*. Kharkiv: KhNAU [in Ukrainian].
6. Danylyshyn, B.M., Khvesyk, M.A. & Holian, V.A. (2009). *Ekonomika pryrodokorystuvannia: pidruchnyk [Economics of nature use: textbook]*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
7. Zhulavskiy, A.Yu. (1995). *Osnovy formirovaniya ekonomicheskogo mehanizma prirodopolzovaniya v novyih usloviyah hozyaystvovaniya [Fundamentals of the formation of the economic mechanism of nature management in the new economic conditions]*. *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu — Bulletin of Sumy State University*, 4 (95), 17–20 [in Russian].

8. Kobushko, I.N. (2007). Finansovo-ekonomicheskiiy mehanizm ekologizatsii promyishlennogo proizvodstva [Financial and economic mechanism for the greening of industrial production]. *Doctor's thesis*. Sumyi [in Russian].
9. Melnyk, V.I. (2015). Yakist ta ekolohichna bezpeka yak priorytety rozvytku vitchyznianoho sadivnytstva [Quality and environmental safety as priorities for the development of domestic horticulture]. *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva — Bulletin of the KHNAU. V.V. Dokuchaieva*, 5, 36–43 [in Ukrainian].
10. Orlov, A.I. (2022). *Problemyi upravleniya ekologicheskoy bezopasnostyu [Problems of ecological safety management]*. URL: http://ekolog.org/books/1/6_1_1.htm [in Russian].
11. Tupchii, O.S. (2012). Stratehiia innovatsiinoho rozvytku promyslovoho sadivnytstva [Strategy of innovative development of industrial horticulture]. Economic problems of modernization and innovative development of industry' 12: *yuvileina Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia: tezy dopovidei — anniversary All-Ukrainian scientific and practical conference: theses of reports*. (pp. 272–274). Dnipropetrovsk: Dnipropetrovskiyi universytet imeni Alfreda Nobelia.
12. Tur, O.M. (2011). Formuvannia ekoloho-ekonomichnoho mekhanizmu stratehii ekoloho-oriientovanoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Formation of the ecological and economic mechanism of the strategy of ecologically oriented development of the national economy]. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky — Mechanism of economic regulation*, 4, 39–43 [in Ukrainian].
13. Ulianchenko, O.V., Yevchuk, L.A. & Hutorova, I.V. (2011). *Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpriemstv ta stratehichni aspekty yii formuvannia: monografiia [Competitiveness of agricultural enterprises and strategic aspects of its formation: monograph]*. Kharkiv: "Apostrof" [in Ukrainian].
14. Furdychko, O.I. & Demianiuk, O.S. (2014). Yakist i bezpechnist silskohospodarskoi produktsii v konteksti prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Quality and safety of agricultural products in the context of food security of Ukraine]. *Ahroekolohichniy zhurnal — Agroecological journal*, 1, 7–12 [in Ukrainian].
15. Khlobystov, Ye.V. (2004). Finansovi mekhanizmy ekolohichnoi polityky [Financial mechanisms of environmental policy]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiologiia, pravo) — Development strategy of Ukraine (economics, sociology, law)*, 3–4, 744–752 [in Ukrainian].
16. Sherstiuk, S.V. (2011). Pokaznyky intensyvnosti ta ekonomichnoi efektyvnosti sadivnytstva: teoretyko-metodychnyi aspekt [Indicators of intensity and economic efficiency of horticulture: theoretical and methodological aspect]. *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva — Bulletin of the KHNAU. V.V. Dokuchaieva*, 5, 419–426 [in Ukrainian].
17. Shestopal, O.M., Kondratenko, P.V. & Barabash, L.O. (2008). *Teoretyko-metodolohichni osnovy (nova paradyhma) ta skladovi Natsionalnoi prohramy postupu promyslovoho sadivnytstva Ukrainy: makrohaluzevyi aspekt [Theoretical and methodological foundations (new paradigm) and components of the National Program for the Advancement of Industrial Horticulture of Ukraine: macro-industry aspect]*. Kyiv: NNTs IAE [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Зубченко Владислав Віталійович, аспірант, Інститут агроекології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, 03143, Україна; e-mail: zubchenko123@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7841-6725>)

НОВИНИ

НОВИНИ

НОВИНИ • НОВИНИ • НОВИНИ

За пів року широкомасштабного вторгнення рф в Україну нараховано 395 млрд гривень збитків завданих довкіллю. Зазначається, що в Україні за 6 місяців зафіксовано понад 2000 фактів шкоди довкіллю рф, сума нарахованих збитків становить 395 млрд грн. Зокрема, 176,5 млрд грн — шкода від забруднення повітря, 106,3 млрд грн – збитки водним ресурсам, 8,8 млрд грн — збитки ґрунтам.